

29. Charakteristika vývoje ČSR a následně ČSSR v letech 1945 – 1968 (hlavní politické, hospodářské a společenské změny v tomto období)

Květen- únor 1945

Bylo to období tzv. třetí republiky s pokusem obnovit demokracii první republiky

5. 4.1945 vznikl „**Košický národní program**“

Zajišťoval poválečné uspořádání ČSR, vychází ze smlouvy se SSSR z roku 1943, snaha o prohloubení vztahů se svazem. Spolupracoval na něm západní a východní odboj dohromady

KSČ jako východní odboj získala šanci na místo ve vládě (prvně za svou existenci v ČSR)

Principy Košického programu:

- rovnoprávnost Čechů a Slováků ve veřejném životě
- Byla vyřešena problematika území a hranic (na základě hlasování se Podkarpatská Rus připojila k SSSR)
- Zaručoval sociální politiku a potrestání válečných zločinců a kolaborantů (každý válečný zločinec a kolaborant ztratil československé občanství)
- ČSR obnoveno jako demokratický stát, ale byly zakázány všechny pravicové strany (Agrárníci, Luďáci, Národní demokracie...) a bylo povoleno pouze 6 stran (Lidová strana, Národní socialisté, Komunistická strana, KS Slovenska, Demokratická strana Slovenska, Sociální demokraté)

Už roku 1943 byla podepsána smlouva se SSSR, která zajišťovala československou orientaci na SSSR.

Praha byla osvobozena 9.5.1945 a ihned začala realizace Košického vládního programu, zanikl Protektorát a vznikla **Národní fronta Čechů a Slováků**→

-dočasný politický orgán s cílem řídit stát, takový kolektiv ministrů

-byla to zástupkyně moci výkonné, trvá do prvních voleb v roce 1946

Principy NFČS:

- **Parita**=paritní systém, na jehož základě byly všechny strany zastoupeny ve vládě stejným počtem ministrů (3/každá strana),
- Ale ve skutečnosti měli komunisti 6 křesel, protože byly dvě (KSČ a KSS),

Komunisté měli ministerstvo zemědělství, dva místopředsedy vlády (Gottwald a V. Široký) a předsedou NFČS byl Zdeněk Furlinger, který byl sice nezávislý, ale s komunisty sympatizoval. Ministrem národní obrany byl generál Ludvík Svoboda, také sympatizoval s komunisty. Ministrem zahraničí byl Jan Masaryk, nestraník.

→silně levicová vláda

Zákonodárnou moc zastupoval prezident republiky Dr. Edvard Beneš pomocí tzv. **dekretů**

Benešovy dekrety

Vydávány od roku 1940 do října 1945. Celkem jich vydal 143, ale ty nejdůležitější dekrety vydal mezi květnem1944 a říjnem1945 (ještě v exilu) a těch bylo 20-25.

První dekret z roku 1940 byl o ustanovení exilové vlády.

Malý a velký retribuční dekret ustanovoval trestání válečných zločinců a kolaborantů

Velký retribuční dekret (19.6.1945)

Stanoveny tresty za skutky z II.S.V., definoval pojem udavačství. Potrestání nacistických zločinců a zrádců v mimořádných lidových soudech (v každém větším městě). Národní soudy (v Praze a Bratislavě soudily pouze politiky a větší kauzy).

Malý retribuční dekret (27.10.1945)

Trestání některých provinění proti národní cti. Renegátství= přihlášení se k německému občanství v době krize

Další dekrety:

Červen 1945

- Dekret o pozemkové reformě, 1. Etapa=zemědělská a lesní půda, přerozdělování zkonfiskované půdy českým zemědělcům→ vyrovnání sociálních rozdílů (majetek odsunutých menšin a kolaborantů)

Nová moderní kolonizace pohraničí, v Čechách úspěšná, ale ne už tak na Slovensku

- Dekret o znárodnění (za úhradu) finančnictví a důlního průmyslu (75% průmyslu), funguje tržní hospodářství

Díky dekretům dochází k tzv. divokým odsunům Němců z pohraničí, často násilné. Odplata obyvatelstva za příkoří z války...

V říjnu 1945 končí vydávání dekretů a dochází k rozdělení moci výkonné a zákonodárné, přípravy na volby. Některé dekrety zůstávají do budoucna předmětem sporu.

V republice vládne politická asymetrie, protože existují slovenské autonomní úřady (pouze pro slovenské zájmy)

- Slovenská národní rada
- Sbor pověřenců

Ovšem Češi žádné takové úřady nemají, proto ČSR nebyla federací (nebyly dva rovnocenné národy). Oslabení čl. demokracie.

- Od října pracuje provizorní parlament, který okamžitě přijal prezidentovy dekrety (prohlášeny za zákony), trvá až do květnových voleb. Ve volbách vítězí v celostátním měřítku komunisté (38%), na Slovensku demokraté.

ČSR po válce

Vzniká nová vláda a jejím předsedou je Klement Gottwald, komunisté mají všechna významná ministerstva (vnitřní, zemědělství, a významné pozice v útvaru bezpečnosti). Díky tomu, že měli ministerstvo vnitra (Nosek), mohli plánovat zničení demokratů na Slovensku.

- Obvinili je proto ze spolupráce s fašisty, omezovali počty demokratů a autonomii Slovenska (omezovali postupně práva SP a SNR). V roce 1947 nastaly hospodářské problémy v důsledku poklesu výroby v zemědělství (díky suchu).

Tento rok také naplno propukla studená válka a USA (prezident Truman) vydává Trumanovu doktrínu a byl vyhlášen Marshallův plán, který jsme nakonec odmítli pod tlakem SSSR.

- Odmítnutí Marshallova plánu znamenalo definitivní krok do sféry vlivu SSSR. Na začátku roku 1948 se komunisté cítili dostatečně silní, aby převzaly moc ve státě. Umožnila jim to i vládní krize ze začátku února 1948.

Nástup komunismu

Ministr vnitra Nosek (KSČ) dosazoval na důležitá místa lidi, věrné KSČ (policejní ředitele etc.). To se samozřejmě nelíbilo ostatním nekomunistickým stranám a ministrům (ČSNS, Lidovci a Demokraté) z 26 ministrů jich 12 podalo demisi (17.2.1948). Doufali totiž, že se připojí více ministrů a prezident bude muset vyhlásit předčasné volby.

- Jenže to se přepočítali, protože demisi nesložilo tolik ministrů, aby se rozpadla vláda. (odstoupila pouze 1/3) a tak Beneš nemohl vyhlásit volby, protože vláda byla usnášení schopná. Navíc teď už komunistů nestál nikdo v cestě.

Gottwald chce po Benešovi, aby demise přijal a volná místa nahradil dalšími komunisty. To se Benešovi samozřejmě nechce.

- Komunisté organizují různé demonstrace (manifestace síly a tlak na Beneše), ale stejně tak demonstrovali i lidé proti přijetí demisi.

Komunisté měli pod palcem pořádkové jednotky a k tomu ještě organizovali lidové milice (obyčejní lidé se zbraní v ruce). Gottwald byl u Beneše a vyhrožoval mu rozpoutáním občanské války (s podporou SSSR). Beneš proto demise přijímá a vzniká nová vláda s převahou komunistů

9.5.1948 byla vydána **nová ústava** a podle ní se konaly koncem května nové volby. Už se nevolili kandidáti jednotlivých stran, ale volilo se podle jednotné kandidátky Lidové fronty. Na kandidátce Lf byli pouze vybraní lidé, vyhovující KSČ a opozice na ní nebyla. → manipulace s volbami

V létě 1948 Beneš abdikuje a v září umírá. Prezidentem ČSR se stal Klement Gottwald, předsedou vlády Antonín Zápotocký.

Budování komunismu

Hlavním cílem byla likvidace opozice, všech nekomunistických stran

- Omezovali počty členů nekomunistických stran
- Politické odpůrce posílali do táborů nucených prací (př. Dolý v Jáchymově)

Sloučili ČSNS a KSČ, oprostili ji od nekomunistů, takže počty komunistů rapidně vzrostly.

Od roku 1948 začínají politické procesy (až do r 1954) na zastrášení opozice, podle vzoru SSSR.

První politický proces byl proti představitelům západního zahraničního odboje tzv. **proces s Heliodorem Píkou**. Ten byl popraven a jiným byly udělovány těžké tresty.

V roce 1950 probíhaly procesy s představiteli ČSNS (kteří nesouhlasili s komunismem) a Lidovci. Do ČSNS patřila i Dr. Milada Horáková, která byla jedinou ženou, popravenou v rámci pol. Procesů. V tomto procesu bylo uděleno 14 trestů smrti a 52 doživotních trestů.

V letech 1950-1954 probíhali procesy s církevními hodnostáři. Od r 1949 na území ČSR působili sovětští poradci, kteří vyhledávali největší nepřátele přímo uvnitř KSČ. Vrchol roku 1952, kdy proběhla velká čistka v KSČ, souzení za protistátní spiknutí, padlo 11 trestů smrti. Vlna represí vůči lidem, dokonce i těm z vlastních řad, vyvolána vlna emigrace, opozice téměř zlikvidována. V emigraci vzniká tzv. třetí odboj, který nebyl nikdy jednotný. (uznaný teprve nedávno)

Hospodářské změny

Ekonomické změny:

Další vlna znárodnování a úplná likvidace soukromého sektoru

Celá ekonomika byla pod kontrolou státu, byla řízena centrálně pomocí pětiletých plánů. Hospodářství bylo přestavěno na těžký průmysl, ČSR se mělo stát strojírenskou velmocí

Byla rozvíjena hlavně zbrojní výroba a těžké strojírenství, ale mělo to negativní dopad na životní úroveň, protože zaostávala výroba spotřebního zboží

Obchod

Zahraněční obchod se zaměřoval na země východního bloku

V rámci v. b. byly hospodářsky vyspělé pouze dvě země a to ČSR a NDR

ČSR se mělo orientovat na podporu hospodářsky zaostalých zemí
Kvůli tomu roku 1949 vzniklo RVHP, jejímž cílem bylo dosažení nezávislosti na kapitalistických zemích západu

RVHP rozhodovalo na co se jednotlivé země budou zaměřovat (př. ČSR těžký průmysl)

Zemědělství

Roku 1949 začal proces kolektivizace, byl vydán Zákon o jednotných zemědělských družstvech (JZD)

Zemědělci odevzdávali svou půdu do společného užívání družstva, což se samozřejmě nesetkalo s kladným ohlasem, nastalo tedy období násilné kolektivizace, skončilo to roku 1953 smrtí Stalina a Gottwalda (uvolnění)

Zápotocký dokonce dovolil, že zemědělci mohou z družstev vystupovat, ale tento stav nebyl trvalý, roku 1955 museli všichni zpět do JZD

1955-1958 probíhala druhá vlna kolektivizace

V březnu 1953 zemřel J. V. Stalin a padl stalinismus, brzy na to zemřel Klement Gottwald. Novým prezidentem byl zvolen Antonín Zápotocký (byl u lidí oblíben, šéf odborů) a novým generálním tajemníkem ÚV KSČ se stal Antonín Novotný, předsedou vlády Viliam Široký. Nové vedení ČSR na rozdíl od SSSR nehodlalo nic změnit.

Novotný nastolil neostalinismus. V květnu 1953 byla vyhlášena měnová reforma, která velmi znehodnotila úspory lidí a zvýšila životní náklady.

Vypukly demonstrace a stávky, ale vedení KSČ to nijak netrápilo. Zápotocký byl pozván do Kremlu k Chruščovovi, který mu vyčetl způsoby kolektivizace a přílišné zaměření na těžký průmysl.

Když se Zápotocký vrátil do Prahy, vyhlásil tzv. **Nový politický kurz**

- Přesun od těžkého k lehkému průmyslu
- Tolerantnější kolektivizace
- Důraz na růst životní úrovně
- Konec politických procesů (dodržování zákonnosti)

Realizace NPK byla omezená, kolektivizace byla od roku 1955 nová, ale nastal konec politických procesů a byla vytvořena komise, která je měla vyšetřit.

1956 nastala v SSSR likvidace kultu osobnosti Stalina (Referát o Stalinovi)

Konzervativní část KSČ okolo A. Novotného s tím nesouhlasila, byla proti uvolňování v ČSR.

Na sjezdu KSČ kritizovali Chruščova a jeho projev a k tomu jim nahrála situace v Maďarsku a Polsku (velký odklon od komunismu)

KSČ se rozhodlo, že přitvrdí znovu, slábla opozice reformistů okolo Zápotockého, který roku 1957 zemřel a novým prezidentem se stal Antonín Novotný, který zůstal i generálním tajemníkem ÚV KSČ a spojil tak dvě nejsilnější funkce ve státě.

Novotný upevňoval kázeň uvnitř strany, vylučoval ze strany ty, kteří souhlasili s Chruščovem a Zápotockým

V červenci 1960 byla vydána **Socialistická ústava**

- Legalizovala komunismus a socialismus
- Změnil se název na ČSSR a státní znak (hvězda na hrudi)
- Totálně zanikla autonomie Slovenska

Novotný utužoval v rámci politiky, ale co se týkalo ekonomiky, tak to nemohl, protože ČSR bylo ve velké krizi, komunistické 5-ti letky ztroskotaly, ukázalo se, že nejsou nesmyslné.

Novotný žádné ekonomické reformy nechtěl, ale musel je přijmout

- Bylo odstraněno centrálně plánované hospodářství, hospodářské pravomoci byly přesunuty na podniky, které tak přizpůsobily výrobu poptávce

- Podniky odpovídaly samy za sebe, byl vytvořena konkurence schopnost

Ani tyto úspěšné hospodářské reformy lidem nestačily a požadovaly uvolnění v oblasti školství, kultury a svobody v občanských právech.

Část komunistů došla k závěru, že změna je nutná ve všech oblastech, byli to reformní komunisté a vznikl tzv. obrodný proces

Obrodný proces a Pražské Jaro 1968

1967 se konal **Sjezd československých spisovatelů**

- nechtěli, aby se umění podřizovalo ideologii

V lednu 1968 byl odvolán Antonín Zápotocký z funkce generálního tajemníka ÚV KSČ, na jeho místo byl zvolen reformní komunista Alexandr Dubček. Proti Dubčekovi byl Walter Ulbricht z NDR, který žádal Chruščova, aby proti Dubčekovi zasáhl

Na konci března se prezidentem ČSSR stal Ludvík Svoboda, byl velmi oblíbený a klonil se k reformistům.

Byla jmenována nová vláda

- předseda Oldřich Čermák
- předseda Národního shromáždění Josef Smrkovský

Hlavními představiteli reformistů byli tedy **Dubček, Svoboda, Černík a Smrkovský**. Od dubna 1968 vedlo ČSSR reformní hnutí KSČ. Byl vydán **akční plán**:

- byla to snaha skloubit socialismus a demokracii, měl dovést ČSSR k socialismu s lidskou tváří (uvolnit vzdělání etc.)

V červnu 1968 byla omezena cenzura tisku a vyšel manifest „**2 000 slov**“ od Ludvíka Vaculíka

- otevřený dopis československé inteligence, výzva k bojkotování komunistických praktik
- zavržením komunistických praktik dojde k demokratizaci

Toto byla poslední kapka pro neostalinisty, kteří píšou dopis do NDR a SSSR. Společenské reformy a manifest 2 000 slov vyvolal znepokojení už i Brežněva, přestože v březnu 1968 se nezajímal o dění v ČSSR.

V červnu 1968 bylo na území ČSSR cvičení jednotek sovětských vojsk, ale po jeho skončení trvalo dlouhou dobu, než zemi opustili.

V červenci 1968 napsali konzervativci **otevřený (tzv. zvací) dopis** do Moskvy, žádali, aby se Brežněv postavil proti těmto reformistům, ale Brežněv stále invazi nechtěl. Brežněv napsal otevřený dopis Dubčekovi:

- Zdůrazňoval Brežněvovu doktrínu (odklon od komunismu a socialismu je problémem všech zemí východního bloku, proto má právo SSSR intervenovat) a dal Dubčekovi najevo, že pokud nepřestanou s reformami, pokud budou dále ohrožovat jednotu východního bloku a SSSR, tak se SSSR bude bránit jakoukoliv silou.

Dubček se dlouho hájil, že lidé chtějí reformy, že to všechno bylo nutné, dokonce poslal i petici.

29. 7.-1. 8. 1968 proběhla schůze mezi Dubčekem a Brežněvem v Čierne nad Tisou (na hranicích mezi Slovenskem a Ukrajinou)

- Brežněv se snažil Dubčeka zlomit, ale on odmítal taktiku SSSR

3. 8. 1968 Brežněv obdržel přímý zvací dopis od konzervativců (Indri, Biľak, Kolder a Kapek), požadovali intervenci, pomoc proti reformistům, ochranu komunismu, podporování NDR.

Mezi 12. až 20. 8. 1968 se rozhodlo o zásahu v ČSSSR, jako argument měl Brežněv zvací dopis. V noci z **20.-21. 8. 1968** došlo k **intervenci vojsk Varšavské smlouvy** (NDR, Maďarsko, Polsko, SSSR a Bulharsko). Dochází k potyčkám.

22. 8. se konal **Vysočanský sjezd**

- narychlo svolaný sjezd regionálních výborů KSČ
- odlítli komunisty, kteří k nám zvali vojka Varšavské smlouvy
- chtěli pokračovat v reformách

Vedení ÚV KSČ bylo Brežněvem pozváno do Moskvy, kde 23. 8. proběhly tzv. **Kremelské dialogy**

- reformní komunisté chtěli Moskvu přesvědčit, aby vojska odešla
- zástupci ČSSR byli rozděleni a na každého zvlášť byl vyvíjen tlak, až nakonec podlehli

27. 8. Podepsány **Moskevské protokoly**

- Čsl politici odmítli liberální principy Pražského jara
- zavázali se k obnovení neostalinismu a souhlasili s přítomností vojsk Varšavské dohody

V říjnu podepsána smlouva o pobytu vojsk SSSR, ostatní vojska odešli.

Nedochází k nastolení praktik 50. let. Změněn přístup k obyvatelstvu, chtějí z něho mít politicky laxní stádo. Začala normalizace, výraznou osobností je Gustav Husák, bývalý reformista, který po vpádu vojsk rychle otočil.